دو فصلنامۀ
علمی-تحقیقی **عینک** علمي-څېړنیزه شپږ میاشتنۍ مجله

د امتیاز خاوند: لوگر د لوړو زده کړو مؤسسه/مؤسسۀ تحصیلات عالی لوگر
تاریخ جواز مجله: ۱۴۴۴/۱۱/۱۴

د المشقة تجلب التیسیر فقهی قاعدې څېړنه اوتطبیقی بېلگې

نوماند پوهنیار صفی الله حقمل

فقه او قانون څانگه، شرعیاتو پوهنځی، د لوړو زده کړو مؤسسه، لوگر: افغانستان

ایمیل آدرس: safiullahhaqmal۲٦@gmai.com

خلاصه

د مسئلی بیان: د (المشقة تجلب التیسیر) قاعده د فقهې له هغو لویو، معتبرو او مهمو قاعدو څخه دی چې د فقهې په سلگونو فروعی مسایل ددی قاعدې تر حکم لاندې شامل دي، پهدی قاعده کې د اسلامي شریعت د حکمونو تخفیفات (د عباداتو، معاملاتو او شخصي احوالو او د ژوند په نورو برخو کې) موجود دي، د مذکورو مسایلو بیانولو ته په ورځنی ژوند کې اشد ضرورت دی.

د څېړنې اهمیت: د انسانانو په ورځني ژوند کې د (المشقة تجلب التیسیر) قاعدې رول بیانول.

د څېړنې موخې: د (المشقة تجلب التیسیر) فقهي قاعدې څېړنه او په ورځې ژوند کې یې د حنفي مذهب مطابق تطبیقی بېلگې بیانول.

د څېړنې میتود: یاده څېړنه د کتابتونی میتود (تحلیلی میتود) څخه په گټې اخېستنې سره تر سره شوې، پدی څېړنه کې له معتبرو فقهي کتابونو څخه گټه اخیستل شوې.

موندنې: د د غې موضوع د تحقیق په ترڅ کې د موضوع مطابق معاصرې تطبیقي بېلگې بیان شوی دی چې په راتلونکو مقالو کې وجود نلري. همدا رنگه د عباداتو، معاملاتو او شخصي احوالو په باره کې په مستقل ډول تطبیقي مثالونه وړاندې شوي دي

د څېړنې پایله: اسلامي شریعت د افراط او تفریط تر منځ متوسط، او د انساني فطرت سره موافق دین دی چې د انسانانو د ژوند ټول اړخونه یې په نظر کې نیولي، هېڅکله یې هم په خپلو افرادو داسی احکام نهدی مقرر کړی چې د هغوی له طاقت څخه لوړ وي.

کلیدی کلمی: حنفي فقه - مشقت – اسانتیا - لاملونه – تطبیقي بېلگې

استناد: حقمل، صفی الله .(١٤٠٤). د المشقة تجلب التیسیر فقهی قاعدې څېړنه اوتطبیقي بېلگې. دوفصلنامه علمی-تحقیقی عینک، سال دوم، شماره ٤، صفحات ١٨٥-١٩٨.

ناشر: مؤسسه تحصیلات عالی لوگر

حق‌مؤلف © نویسندگان.

مقدمه/ سریزه

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادى له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمداً عبده ورسوله أما بعد:

اسلامي فقه د اسلامي امت لپاره هغه لویه علمي پانګه ده چې را تلونکی نسلونه به همیشه ور باندې ویاړي، اسلامي فقه په حقوقي مسایلو کې نه یوازې د اسلامي امت لپاره بلکې ټول بشریت ته د هدایت یوه روښانه ډېوه ده.

دا علم د مجتهدینو او فقهاوو د ا ستخراج او استنباط ثمره ده، چې د هغوی د کوښښونو او زیارونو په پایله کې موږ ته را پاتې ده، فقهي قاعدو د اسلامي شریعت د اصولو د پلټنې په نتیجه کې د فقهاوو د استنباط په اساس جوړ شوی دی چې د هرې فقهي قاعدې لاندې بې شمېره فروعات او مسایل موجود دي.

الف: د مسئلې بیان

د (المشقة تجلب التيسير) قاعده د فقهې له هغو لويو، معتبرو او مهمو قاعدو څخه دی چې د فقهې په سلګونو فروعي مسایل ددې قاعدې تر حکم لاندې شامل دي، د مذکورې قاعده صحيح زده کول او تطبيق په حقیقت کې د سلګونو فقهي مسایلو د زده‌کړې په معنی دی، په‌دې قاعده کې د اسلامي شريعت د حکمونو تخفيفات (د عباداتو، معاملاتو او شخصي احوالو او د ژوند په نورو برخو کې) موجود دي. ددې قاعدې زده کول او د ژوند په ټولو اړخونو کې تطبيقول د هر مسلمان خصوصاً د محصلینو لپاره ډېر اړینه ده. له همدې امله مې و غوښتل چې په‌دې موضوع باندې لیکنه وکړم، تر دې پورې چې ټولنه د شریعت د حکمونه له تخفیفاتو څخه خبر او د ژوند په ټولو اړخونو کې یې عملي کړې؛ تر څو ټولنه په تکلیف کې واقع نشي.

ب: د څېړنې اهمیت:

څرنګه چې د (المشقة تجلب التيسير) فقهي قاعده د حنفي فقهي له لويو او معتبرو قاعدو څخه شمېرل کیږي، تر دې چې دغه قاعده د څلورو واړو مذهبونو تر منځ اتفاقي قاعده ده، ډېر فروعات لري او د فروعاتو لاندې یې بې شمېره مسایل موجود دي، بناءً ددې قاعدې زده کول په حقیقت کې د بې شمېره فقهي مسایلو د زده‌کړې په مانه دی، بناءً د مذکورې قاعدې څېړنې او د معاصرو بېلګو بیانولو ته زیات اړین دی.

ج: : په‌دی اړه مخکیني تحقیقات:

۱- المشقة تجلب التيسير د وليد عبد الله اسماعيل، مجله جامعة كركوك للدراسات الانسانية، المجلد السابع، العدد:۱ السنة السابعة:۲۰۱۲م

په یاده مقاله کې د مذکورې قاعدې مقارنه له وضعی قوانینو سره شوې ده.

۲- قاعدة المشقة تجلب التيسير فی أحكام القضاء د أ.م.د. محمد أحمد مطر، جامعة الفلوجة، كلية العلوم الانسانية، مجلة العراقية، العدد:۵۸ جلد:۲

ياده مقاله کې يوازې د قضايي عباداتو په هکله تطبيقي مثالونه ذکر شوي دي.

۳- تطبيق قاعدة المشقة تجلب التيسير فی تحويل باقی الثمن باالمثمن الی المشتری د وحيودی بكری، كلية الشريعة، جامعة دار السلام، ۲۰۱۸ Journal Al-Muamalat

ياده مقاله يوازې په بانکې او نقدی معاملو کې د دغې قاعدې تطبيق کوي.

د: د څېړنې موخې

عمومي موخې

- د انسانانو په ورځنی ژوند کې د (المشقة تجلب التيسير) قاعدې رول بيانول.
- د مذکورې قاعدې اهميت او حکمتونه بيانول.

فرعي موخې

- د حالاتو د سختوالي په حالت کې د اسلامی شريعت د حکمونو اسانتيا بيانول.
- په عباداتو، معاملاتو او نورو مسايلو کې د مذکورې قاعدې رول او تطبيقي مثالونه کوم دي.

ه: د څېړنې پوښتنې

عمومي پوښتنه

کله چې د حکمونو په تر سره کولو کې حرج واقع شي، اسلامي شريعت په‌دی اړه کوم دريځ لري؟

فرعي پوښتنې

- په عباداتو، معاملاتو او نورو مسايلو کې د مذکورې قاعدې رول او تطبيقي مثالونه کوم دي؟
- د (المشقة تجلب التيسير) فقهي قاعده د انسانانو په ژوند کې څه ارزښت لري او حکمتونه يې څه دي؟
- د حنفي مذهب مطابق د مذکورې قاعدې فروعي مسايل او احکام کوم دي؟

مواد او کړنلاره:

زما د موضوع د تحقيق تګلاره استقرايي ده، د فقهی او اصول فقهی اصلي مصادرو د مطالعی په نتيجه کې مې د علماوو د اقوالو په رڼا کې دغه موضوع څېړلی ده او د يادې قاعدې لپاره مې تطبيقي بېلګې وړاندی کړي دي.

. لومړنی معلومات

۱,۱ د قاعدې لغوي او اصطلاحي تعریف

۱- لغوي تعریف

قاعده په لغت کې اساس او تهداب ته وایي، لکه دا قول د عربو: (قواعد البیت) یعنی اساس د کور، جمع یې قواعد دی[۸۱]. الله تعالی فرمایي: ﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ﴾[۸۲] نو قواعد د یو شي اصل او اساس ته وایي، برابره خبره ده که هغه حسي وي، لکه د کور تهداب او دیوالونه او که معنوی وي، لکه د شریعت قواعد.[۸۳]

۲- اصطلاحي تعریف

قاعده یو مجموعی حکم دی چې په خپلو ټولو جزئیاتو یې تطبیقېږی.[۸٤]

۲,۱ د فقهي قاعدې او فقهي ضابطې تر منځ توپیر

فقهي قاعده د فقهي ضابطې په نسبت پراخه او وسیع مفهوم لري، فقهي قاعده د فقهي مسائلو تر یو خاص باب پورې نه منحصر کېږی، مگر فقهي ضابطه د فقهي تر یو خاص باب پورې تړاو لري، یعنی قاعده د مختلفو بابونو څخه فروعات ټولوي او ضابطه د یو خاص باب څخه فروعات ټولوي[۸۵].

۳,۱ دفقهي قاعدې او اصولي قاعدې تر منځ توپیر

اصولی قواعد عام دلیلونه دي او فقهي قاعدې حکمونه دي، یعنی اصولي قاعدې د شرعي حکمونو په استنباط کې په کار وړل کیږي، مجتهد د همدې اصولي قاعدو په رعایت سره د خطاء او ښوییدنې څخه ژغورل کیږي؛ اما فقهي قاعدې شرعي حکمونه ګڼل کېږي.[۸٦]

۴,۱د فقهي قاعدو اهمیت

فقهي قاعدو باندې پوهه حاصلول د یو فقیه لپاره خورا زیات اهمیت لري، ځکه دا قاعدې د ډېرو فروعاتو د پلټنې په نتیجه کې منځ ته را غلي دي، دیوې قاعدې صحیح زده کول او بیا په خپل ځای کې صحیح تطبیقول په ډېرو فقهی فروعاتو باندې د پوهېدو مانا لري.[۸۷]

[۸۱]- معجم مقاییس اللغة" (۱۰۸/۵)، "القاموس المحیط" (ص:۲۹۵)

[۸۲]- سورة البقرة – ۱۲۷- آیت

[۸۳]-جرجانی، علی بن محمدبن علی، التعریفات، دار الکتب العربی، بیروت،ط:۱-۱۴۰۵هق

[۸٤]- حموی، احمد بن محمد الحنفی، غمز عیون البصائر فی شرح الاشباه و النظائر، (ت۱۰۹۸هق)-(صـ:۲۲)
القحطاني، ابو محمد صالح بن محمد بن حسن القحطاني، مجموعة الفوائد البهیة علی منظومة القواعد الفقهیة، دار الصمیعي، المملکة العربیة السعودیة، ط: ۱ – ۱۴۲۰هق – (صــــ: ۱۹)

[۸۵]- سیوطی، جلال الدین عبد الرحمن بن ابي بکر الاشباه و النظائر، ، دار الکتب العلمیة، بیروت، ط:۱-۱۴۰۳هق- (۷/۱)

[۸٦]- ابن تیمیه، مجموع الفتاوی، تقي الدین ابو العباس احمد بن عبد الحلیم الحرانی، (ت۷۲۸هق) ریاض-ط:۱-۱۳۸۱هق-(۱٦۷/۲۹)

[۸۷]- عزام، شهید عبد الله ، القواعد الفقهیه، ، مرکز الشهید عزام الاعلامی، ط:۱-۱۴۰۲۰هق – (۱۳-۱۴)

۲. د (المشقة تجلب التيسير) فقهی قاعدې تشريح او څېړنه

مشقت په لغت کې سختي ته وايي او تيسير اسانتيا ته وايي، يعنی هر کله چې سختي راشي نو په شرعي حکمونو کې په مکلف باندې اساني راځي او دا ځکه چې په دين کې حرج مرفوع دی خو دا په‌دې شرط چې له کوم نص سره ټکر و نه‌لري، مذکوره قاعده د فقهي قاعدو له لويو قاعدو څخه شمېرل کيږي او د اسلامي شريعت ډيری رخصتونه د همدې قاعدې څخه اخيستل شوي دي.[88]

۱,۲ د (المشقة تجلب التيسير) فقهی قاعدې توضيح او اثبات د قرآنی ايتونو په رڼا کې:

۱- الله ﷻ فرمايي: ﴿**يرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيسْرَ وَلَا يرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ**﴾[89]

ترجمه: الله په تاسو د خير اراده لري او په تاسو باندې د شر اراده نلري. (له همدې امله يې د مرض او سفر په حالت کې د روژې خوړل ستاسو لپاره مباح گرځولي دي.)

۲- ﴿**مَا يرِيدُ اللَّهُ لِيجْعَلَ عَلَيكُمْ مِنْ حَرَجٍ**﴾[90] ترجمه: اراده نه‌لري الله ﷻ (د تطهير په تکليف کې پر تاسو دا) چې مقرر کړي پر تاسو څه حرج (تنگوالی يا سختي)

۳- ﴿**لَا يكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا**﴾[91] ترجمه: نه مکلف کوي الله ﷻ هيڅ نفس مگر په اندازې د طاقت دده.

۴- ﴿**يرِيدُ اللَّهُ أَنْ يخَفِّفَ عَنْكُمْ**﴾[92] ترجمه: اراده لري الله ﷻ ددی چې سپک کړي بار له تاسو څخه.

۵- ﴿**لَيسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ**﴾[93] ترجمه: نشته په ړانده باندې سختي (گناه) او نشته په گوډ باندې تکليف او گناه او نشته په مريض باندې تکليف او گناه په ترک د جهاد کې، ځکه چې جهاد په دوی باندې فرض نه دی.

پورتني او د هغو په شان د قرآن عظيم الشان نور آيتونه په دی دلالت کوي چې په اسلامي شريعت کې په مکلف باندې د حکمونو په تعميل کې حرج مرفوع شوی دی، او په‌دی حکمونو کې داسی څه نه ليدل کيږی چې د مکلف له توان څخه پورته وي. د همدې نصوصو په رڼا کې فقهاوو دا قاعده استباط کړی ده؛ تر څو نور واقعات او مسايل د همدې قاعدې په اساس حل و فصل کړی.

۲,۲ د (المشقة تجلب التيسير) فقهی قاعدې توضيح او اثبات د نبوی احاديثو په رڼا کې.

د مذکورې قاعدې د تائيد په اړه ډير نبوي احاديث راغلي دي، چې په لاندی ډول يې يادونه کيږي.

---

[88]- محمد حسن عبد الغفار، القواعد الفقهية بين الاصالة و التوجيه، مؤسسة الرسالة، ط:۱ – ۱۴۳۲هق (۳/۸)

- [89]سورة البقرة – ۱۸۵- آيت، د قرآنکريم د آياتونو په ترجمه کې د کابلي تفسير څخه استفاده شوي ده.

[90]- سورة المائدة – ٦ - آيت

[91]- سورة البقرة – ۲۸٦- آيت

[92]- سورة النساء- ۲۸- آيت

[93]- سورة الفتح – ۱۷ - آيت

۱- «إِنِّى لَمْ أُبْعَثْ بِالْيهُودِيةِ ولاَ بِالنَّصْرَانِيةِ، ولَكِنِّى بُعِثْتُ بِالْحَنِيفِيةِ السَّمْحَةِ»[۹٤]
ترجمه: زه په یهودیت او نصرانیت سره نه یم را لیږل شوی بلکه په اسانه او حنیفي دین را لیږل شوی یم.
۲- عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِى صلى الله عليه وسلم قَالَ: «يسِّرُوا ولاَ تُعَسِّرُوا، وَبَشِّرُوا ولاَ تُنَفِّرُو»[۹۵]
ترجمه: له حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې نبی ﷺ و فرمایل: اسانتیا وکړئ او سختي مه کوئ او زیری ورکړئ او نفرت مه خپروئ.
۳- «إِنَّ دِينَ اللهِ فِى يسْرٍ»[۹٦]
ترجمه: د الله پاک دین په اسانی کې ده یعنی د خلکو لپاره یې احکام اسانه کړي دي.

۳. د (المشقة تجلب التیسر) قاعدې د تطبیق ساحه، د مشقت ډولونه، د تخفیف اسباب او د تخفیف ډولونه:

۱,۳ د المشقة تجلب التیسیر قاعدې د تطبیق ساحه:

علامه ابن نجیم رحمه الله فرمایی: «المشقة والحرج إنما یعتبران فی موضع لا نص فیه، وأما مع النص بخلافه فلا»[۹۷]
ترجمه: مشقت او حرج ته په هغه ځای کې اعتبار ورکول کیږي چې هلته نص موجود نه وي، مګر که چېرې نص راغلی وي، نو بیا مشقت او حرج ته اعتبار نشته او په نص به عمل کیږي.

۲,۳ د مشقت (سختي) ډولونه:

سختي په دوه قسمه ده:

الف: المشقة المعتادة: (هغه سختي چې په غالب ډول عبادات له هغې څخه خالي نه وي):

لکه د یخنۍ وجود د اودس او غسل پر وخت ، د روژې سختي په ګرمی او لویو ورځو کې، د جهاد او حج د سفر سختي او داسی نور، نو دا ډول سختي د عبادت په اسقاط کې تأثیر نه لري، مګر په هغه حالت کې د جنوب لپاره تیمم جواز لري چې د هغه د نفس او یا د یو اندام د له منځه تللو وېره وي.[۹۸]

---

[۹٤]- احمد ابن حنبل، الامام احمد ابن حنبل، مسند احمد، مؤسسة الرسالة، ط:۱ – ۱۴۲۱هق،(۶۲۴/۳۶)
[۹۵]- البخاري، صحيح البخاري، أبو عبد الله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن المغیرة، الطبعة السلطانیة، ط:۲-۱۳۱۱هق-(۱/۲۵-۶۹)
[۹٦]- احمد ابن حنبل، الامام احمد ابن حنبل، مسند احمد، مؤسسة الرسالة، ط:۱ – ۱۴۲۱هق (۲۶۹/۳۴)
[۹۷]- ابن نجیم، زين الدين بن ابراهيم بن محمد، الأشباه و النظائر - (ت ۹۷۰هق)- ط:۱- ۱۴۱۹هق - صـ:۷۲
۱۷- ابو محمد، صالح بن محمد بن حسن، بحوث لبعض النوازل الفقهية المعاصرة، دار الصمیعي، المملكة العربية السعودية، ط: ۱ – ۱۴۲۰هق - (۲۵/۲۳)
[۹۸]- الرميحي، علي بن رميح بن علي الرميحي، الآراء الفقهية المعاصرة المحكوم عليها باالشذوذ في العبادات، دار التحبير للنشر والتوزيع، رياض، سعودى، ط:۱ – ۱۴۰۴هق (۶۹۹/۱)

ب: هغه سختي چې په غالبو اوقاتو کې عبادت له هغې څخه خالي وی او دا په دوه ډوله دی:

۱- لویه سختي: لکه د نفس او یا یو اندام د ضایع کېدو ویره، نو دا ډول وېره د تخفیف سبب دی،

۲- وړه سختي: لکه د ګوتې عادي درد او د سر عادي درد، نو دا ډول سختي د عبادت په سقوط کې تأثیر نه لري.[۹۹]

۳,۳ د تخفیف اسباب:

د تخفیف اسباب (۸) دی، چې له سفر، مرض، اکراه، هیرې، ناپوهي، سختي عموم البلوی او نقصان څخه عبارت دي.[۱۰۰]

د هر یو سبب لپاره په ترتیب سره مثالونه په لاندی ډول بیانېږي.

د سفر لپاره مثالونه:

۱- د یو شخص له طرفه د خپل ملګري مال خرڅولو جواز او د هغه د وارثانو لپاره د پیسو ساتل چې د کوم ولایت او وصایت پرته صورت و نیسی، کله چې دغه شخص په سفر کې مړ شي او هلته قاضي نه وي، ځکه چې سختي اسانتیاوې را منځته کوي.

۲- همدا رنګه د لمونځ قصر او مسح په موزو باندې د سفر له تخفیفاتوڅخه دي.[۱۰۱]

دمرض لپاره مثالونه:

۱- په ناروغ باندې د حد د اقامه کولو ځنډول تر رغیدو پورې.

۲- همدا رنګه که داسې ناروغي موجود وي چې د وطی کولو څخه مخنیوی کوي، نو په‌دې حالت کې خلوت نه صحیح کیږي، که دغه ناروغي په خاوند کې وي او که په ښځه کې وي.

۳- د نفس او یا د یو غړي د تلف د وېرې او یا د مرض د زیاتوالي له امله تیمم کول، فرض لمونځ په ناسته او یا په ملاسته او اشاری سره کول.[۱۰۲]

د اکراه لپاره مثالونه:

۱- کله چې د مکره لپاره د نفس او یا د هغه د بدن د یوه غړي د تلف وېره وي، او مکرِه په‌دې کار قادر هم وي.[۱۰۳]

د هېرې لپاره مثالونه:

۱- ټول علماء په‌دې متفق دي چې هېره د آخرت عذاب له منځه وړي، کله چې هېره په داسې یو عمل کې واقع شي چې عذاب واجبوي او د الله ﷻ د حقوقو له جملې څخه وي، نو دا هېره ددی عقاب په

---

[۹۹]- تیر مصدر، صـ: ۷۰

[۱۰۰]- تیر مصدر - صـ: ۶۴-۷۲

[۱۰۱]- تیر مصدر، صـ:۶۴

[۱۰۲]- ابن نجیم، زین الدین بن ابراهیم بن محمد، (ت۹۷۰هق)- ط:۱- ۱۴۱۹هق - صـ: ۶۴

[۱۰۳]- زرقاء، شرح القواعد الفقهیة، الشیخ احمد بن شیخ محمد، مطبعة العربی الاسلامي، ط:۱- ۱۴۰۳هق

ساقطولو شبه ګڼل کیږي، البته د بنده ګانو په حقوقو کې عذر نه ګڼل کیږي، نو که چیرې یو انسان د بل انسان مال د هیرۍ په حالت کې له منځه یوسي نو په ده باندې تاوان لازمیږي.[۱۰٤]

هېره دنیوي او اخروي مؤاخذه ساقطوي، مګر په قضاء او حقوق العباد کې کومه اغېزه نه‌لري، چا چې لمونځ په خپل وخت کې هېر کړ د لمانځه ضایع کوونکی نه ګڼل کیږي او چا چې د حلالې پر وخت د الله پاک نوم هېر کړ نو مذبوحه یې پاکه ده او چا چې د هېرۍ په حالت کې په روژه کې خوراک او څښاک وکړ نو روژه یې نه ماتیږي.[۱۰۵]

د نا پوهۍ لپاره مثالونه:

۱-که شفعه لرونکی د بیعې په اړه نا خبره وي، د شفعې غوښتلو په اړه یې نا خبري یو عذر دی او شفعه یې نه باطلیږي.

۲-کوم شخص چې په نا پوهۍ سره شراب و څښل، نو مؤاخذه پرې نشته، نه حد او نه تعزیز پرې جاری کیږي.

۳-که چېرې یو شخص د دار الاسلام څخه لرې ځای کې مسلمان شو او د اسلام په حکمونو نه پوهېده، نو دا نا پوهی یې عذر دی، او د دینی واجباتو په ترک سره مجرم نه ګڼل کېږي.

۴-که چیرې وکیل او یا قاضی پر عزل باندې خبر نه وي، او یا محجور په حجر باندې خبر نه وي د دوی تصرفات تر هغه پورې صحیح کېږي چې خبر شي.[۱۰٦]

سختي او عمومي افتونو لپاره مثالونه:

۱- د تعلیم پر وخت د کوچنیانو لپاره د بې اودسی په حالت کې د قرآن عظیم الشان اخیستل، د ډاکټر له خوا د مریضې پردی ښځې او د قاضی له خوا د شاهدې پردۍ ښځې ته کتل روا دي همدا رنګه د خاطب نظر کول پردۍ ښځی ته روا دي.[۱۰۷]

۲- لمونځ کول له هغه نجاست سره چې په شریعت کې عفوه دی، لکه د زخمونو وینه، د ماشو او سپږو وینه چې په بدن باندې ووژل شي، د زوو اوبه، د عامو لارو خټې کله چې د جوماتونو او تګ را تګ په لارو کې پرتې وي، د مرغانو نجاست د غوایانو نجاست کله چې د درمند په وخت کې دانو ته و رسېږي، د پیشو پسخورده او داسی نور.[۱۰۸]

د نقص او کمزورتیا مثالونه: صغارت او لیونتوب

---

[۱۰٤]- سلیم باز، شرح المجله، صـ:۲۸

[۱۰۵]- عزام، شهید عبد الله عزام، القواعد الفقهیة، مرکز الشهید عزام الاعلامي ط:۱-۱۴۲۰هق- صـ:۱۲۸

[۱۰٦]- ابن نجیم، الاشباه و النظائر علی مذهب أبي حنیفه، الشیخ زین الدین ابن ابراهیم، ط:۱- دار الکتب العلمیة –بیروت- ۱۴۱۹هق(صـ:۲٦۱-۲٦۵)

[۱۰۷]- الحموي، غمز عیون البصائر في شرح الأشباه و النظائر، أحمد بن محمد الحنفي (ت۱۰۹۸)- دار الکتب العلمیة، بیروت-ط:۱ – ۱۴۰۵هق-(۲۵۹/۱-۲۵۱)

[۱۰۸]- تیر مصدر صـ:۲۴۸

۱- صغارت او ليونتوب په صغير او ليوني کې اسانتيا را منځته کوي، ځکه دا دواړه اصلاً مکلف نه دي.

درېيم مطلب: د تخفيف ډولونه:

۱- د اسقاط تخفيف: لکه د جمعې، حج، عمرې او جهاد اسقاط د عذرونو په وجه

۲- د تنقيص تخفيف: لکه په سفر کې قصر کول.

۳- د تقديمولو تخفيف: لکه د لمانځه جمع کول د عرفې پر ورځ، همدا ډول د فطر د صدقې ورکول، د اختر له ورځې څخه وړاندې او د زکوة ورکول د کال له پوره کېدو څخه وړاندې.

۴- د أبدال تخفيف: لکه بدلول د اوداسه په تيمم سره او د قيام بدلول په ناستي سره.

۵- د تأخير تخفيف: لکه د ددو لمونځونو جمع کول په مزدلفه کې او د رمضان د روژو تأخيرول د مريض لپاره، همدا ډول د لمونځ تأخيرول د هغه چا لپاره چې څوک له اوبو څخه را وباسي.[۱۰۹]

٦- د ترخيص تخفيف: لکه د نجاست څښل د پېژندنې او درملنې لپاره او د مستجمر لمونځ او په ستوني کې د نښتې مړې د تيرولو لپاره د شرابو څښل د ضرورت په اندازه.

۷- د تغير تخفيف: لکه د لمونځ د نظم تغيرول د خوف په حالت کې.[۱۱۰]

۴. په ورځنی ژوند کې د (المشقة تجلب التيسير) قاعدې تطبيقي بېلگې

۱,۴ په عباداتو کې د (المشقة تجلب التيسير) قاعدې تطبيقي بېلگې:

۱- که چېرې په يو شخص باندې په اکراه او جبر سره روژه و خوړل شي؛ نو دده روژه نه ماتيږي، ځکه چې اکراه د تخفيف د اسبابو له جملې څخه ده، همدا رنگه هغه سوروالی چې د غوښې د پخولو په وخت کې د ديگ په سر کې معلومېږي د مشقت له امله عفوه ده.[۱۱۱]

۲- هر کله چې يو شخص د سفر په حالت کې وفات شي او په هغې ساحه کې قاضي موجود نه وي، نو د هغه د ملگري لپاره جائز ده چې د هغه مال خرڅ کړي او پيسي يې ورثه وو ته تسليم کړی، له دې پرته چې دغه شخص د هغه له طرفه د ولايت او يا وصايت واک ولري.[۱۱۲]

۳- همدا رنگه هغه شخص چې د لثي (ووريو) څخه يې وينه راځي، دارنگه د بواسيرو وينه که چيرې بېرته مقعد ته داخله شي، نو روژه نه ماتوي، ځکه چې له دغو شيانو څخه په ځان ساتلو کې مشقت دی او مشقت سره د شريعت په حکمونو کې اسانتيا راځي.[۱۱۳]

۲,۴ په معاملاتو کې د (المشقة تجلب التيسير) فقهي قاعدې تطبيقی بېلگې.

[۱۰۹]- تير مصدر صـ: ۲۷۱

[۱۱۰]- ابن نجيم، زين الدين بن ابراهيم بن محمد، (ت ۹۷۰هق)- ط: ۱- ۱۴۱۹هق - صـ: ۷۲

[۱۱۱]- الکردي، ابو اويس اشرف بن نصر بن صابر الکردي، سلسلة الفوائد الحديثية والفقهية، دار اللؤ لؤة – مصر، ط: ۱ – ۱۴۴۳هق (۳۱۳/٦)

[۱۱۲]- الزرقاء، احمد بن الشيخ محمد الزرقاء، تحقيق: مصطفی احمد الزرقاء (ابن المؤلف)، الناشر: دار القلم، دمشق – سوريا، ط: ۲ – ۱۴۰۹هق ص (۱۵۷)

[۱۱۳]- اللحجي، عبد الله ابن سعيد اللحجي، ايضاح القواعد الفقهية، ط: ۱ – ۱۴۰۳هق

۱- د سفر په حالت کې د مضارب لپاره د مضاربت د پیسو د مصرفولو جواز[۱۱۴]
۲- د مدعي د شواهدو په بناء د مدعي علیه د استوګنې ځای ته د قاضي له خوا مربوطه محکمې ته خط لېږل.[۱۱۵]
۳- هر کله چې مشتري په مبیعه کې داسې عیب پیدا کړي چې په هغه عیب باندې نارینه اطلاع و نهلري نو د ضرورت په وجه به د یوې ښځې شاهدي او د مدعي قسم په محکمه کې قبلېږی.

۳،۴ په شخصي احوالو کې د (المشقة تجلب التیسیر) قاعدې تطبیقي بېلګې:

۱- د مضطر لپاره د حرامو غوښو خوړل.

هرکله چې یو شخص د اړتیا پر وخت کې حرامې غوښې خوري، مردار مایعات څښي، تیمم کوي، د ناروغۍ په سبب لمونځ په اشاره او یا ناسته کوي، یا قبله ورته معلومه نه ده په خپل فکر یوه لوري ته مخ اړوي، یا دماغي ناروغي ور پیښه شوي او یا ښځه د حیض او نفاس په دوران کې وي، چې دا ټول د مشقت او تکلیف حالتونه دي اسانتیاوې را منځته کوي.[۱۱۶]

۲- د خپل اولاد لپاره د رزق لاسته را وړلو لپاره د معتدې ښځې له کور څخه وتل.

۳- د نسب د حفاظت لپاره د قابلې ښځې شاهدي قبلول.

۴- اضطراری حالت کې د بل شخص مال خوړل، پهدی شرط چې بیا به د هغه تاوان ورکوي، ددې لپاره چې د انسان د ژوند ساتنه وشي.

۵- که چېری یو د زوجینو په داسې ساري او نا علاجه ناروغۍ اخته شي، چې نورې کورنۍ ته هم سرایت کوي نو مقابل جانب کولای شي چې له ازدواج څخه امتناع وکړي، ددی لپاره چې ضرر له منځه ولاړشي.[۱۱۷]

یمکن القول بأن وجه ارتباط هذه القاعدة بالفحص الطبی، أن المشقة التی تحصل للمكلف بسبب الزواج من المرض تُرفع بإلزام الناس بالفحص الطبی، وأن هناك من الأمراض المخیفة التی یخشى على الزوجین منها، والإقدام على الزواج دون معرفة تلك الأمراض یهدد كیان الأسرة، وإذا علم أحدهما بأن الآخر مصاب بأحد هذه الأمراض المزمنة أو الخطیرة أو الوراثیة، فینبغی له أن یمتنع عن الزواج دفعًا للضرر (۲).

---

[۱۱۴]- الزرقاء، احمد بن الشیخ محمد الزرقاء، تحقیق: مصطفی احمد الزرقاء (ابن المؤلف)، الناشر: دار القلم، دمشق – سوریا، ط:۲ – ۱۴۰۹هق ص (۱۵۷)

[۱۱۵]- تیر مصدر: صـــ: ۱۵۸

[۱۱۶]-عزام، شهید عبد الله ،القواعد الفقهیه، ، مرکز الشهید عزام الاعلامی، ط:۱-۱۴۰۲۰هق – (۱۳۹-۱۴۰)

[۱۱۷]- السبیعي، بدر ناصر مشرع السبیعي، المسائل الفقهیة المستجدة في النکاح، مجلة الوعي الاسلامي، کویت، ط:۱ – ۱۴۳۵هق (صـــ: ۱۰۸)

اسلامي شريعت ښځه ماشوم ته په تی ورکولو مجبوره نه ګڼي، مګر که چېرې بله ښځه پیدا نهشي او یا دا چې ماشوم د بلې ښځې تی نه نیسي، نو بیا به مور ماشوم ته په تي ورکولو مجبوره کوي، ددې لپاره چې دغه سختي له منځه ولاړه شي.

٦- د ښځو او ماشومانو ګواهي په حمامونو او هغو ځایونو کې چې نارینه نه ورځي، ددې لپاره چې حرج رفع شوی وي او د خلکو حقوق ضایع نشي، منل کیږي.[۱۱۸]

۷- د وخت د حاکم تصرف صحیح والی د رعیت په مالونو کې برابره خبره ده که د مال خاوند موجود وي او که‌نه، په هغه وخت کې چې تصرف په حاکم واجب شوی وي او د مال خاوند ورځخه انکار کوي.[۱۱۹]

پايليزه:

۱- د المشقة تجلب التيسير قاعده د څلورو مذهبونو تر منځ اتفاقي قاعده دی.

۲- د فقهي قاعدو مطالعه د طالب العلم او فقیه لپاره د چراغ حیثیت لري، په طالب العلم کې د فقهي ملکه قوي کوي.

۳- د فقهي حکمونو حفظ آسانه کوي، همدا رنګه د فقهې د فرعي مسائلو حفظ ته لار هواروي، او تر یوې خاصې قاعدې لاندې یې را جمع کوي.

۴- فقهي قاعدې د شریعت د مقاصدو او اهدافو په لاسته راوړلو کې خورا ډېره مرسته کوي، ځکه چې د فقهي قاعدو عبارت د شریعت د مقاصدو او اهدافو تصویر په واضح توګه مخاطب ته ښکاره کوي، لکه د (المشقة تجلب التيسير) قاعده چې د شریعت د اساسي اصل (یسر) تصویر مخاطب ته روښانه کوي.

۵- د وضعي قوانینو په جوړولو کې ډېرې مؤثرې واقع کېږي، ځکه چې لهدې څخه داسې منطقي قوانین جوړیږي، چې په تخفیف، مصلحت او د وخت له ظروفو او امکاناتو سره به برابر او د تطبیق وړتیا به لري، ځکه ددې قاعدې اساس په تخفیف، مصلحت او تسامح باندې ولاړ دی.

٦- د (المشقة تجلب التيسير) فقهي قاعده د قرآن عظیم الشان او نبوي حدیثونو د نصوصو په رڼا کې فقهاوو جوړه کړې ده.

۷- د (المشقة تجلب التيسير) فقهي قاعده د فقهې له لویو او اساسي قاعدو څخه شمېرل کېږي، چې له فقیه سره د حکمونو په استنباط کې خورا ډېره مرسته کوي، د حکمونو او قوانینو د تطبیق د څرنګوالی په اړه بې شمېره منافع پکې نغښتي دي.

[۱۱۸]- اتاسي، محمد خالد، شرح مجلة الأحكام العدلية، مكتبة الحبيبيه كانسى روډ كوئټه، پاكستان

[۱۱۹]- الزركشي، بدر الدين محمد بن عبد الله بن بهادر الشافعي الزركشي، المنثور في القواعد الفقهية، تحقيق: د. تيسير فائق احمد محمود، وزارة الاوقاف الكويتية، ط:۳ – ۱۴۰۵هق (۱۷۱/۳)

۸- د اسلامي شریعت ډېرې رخصتونه د (المشقة تجلب التیسیر) فقهي قاعدې څخه اخېستل شوي دي.

۹- مشقت او حرج ته هغه وخت اعتبار ورکول کېږي چې په هغو مواردو کې نص موجود نه وي (په هغو مواردو کې چې نص موجود وي له مشقت سره سره نص ته اعتبار ورکول کېږي)

۱۰- هغه مشقت (سختي) ته اعتبار ورکول کیږی چې په غالبو او قاتو کې عبادات له هغې څخه خالي وي، همدارنګه دغه سختي به غټه سختي وي، لکه د انسان د یوه اندام تلف کېدل او یا د انسان مرګ.

۱۱- په اسلامي شریعت کې سفر، مرض، اکراه، هېره، ناپوهي، سختي، عموم البلوي او نقصان د تخفیف اسباب ګڼل کېږي.

۱۲- د اسلامي شریعت حکمونه د انسانانو د فطرت موافق را نازل شوي دي، په څېنو ځایونو کې شارع د حکمونو له بیان څخه سکوت اختیار کړی دی، چې په هر وخت کې د هماغې زمانې مجتهدین او فقهاء د هغو په هکله د وخت او ظروفو له تقاضا سره سم حکمونه استباط او تعین کړی چې دغه چاره هم د اسلامي شریعت په تسامح او کمال او پر دې دلالت کوي چې د شریعت حکمونه په هره زمانه کې د تطبیق وړ دي، د وضعي قوانینو په خلاف چې په هغو کې دغه خاصیت نه‌شته.

سرچینې

القرآن الکریم

ابن تیمیه، تقی الدین ابو العباس احمد بن عبد الحلیم الحرانی، مجموع الفتاوی، ریاض-ط:۱-۱۳۸۱هق-

ابن نجیم، زین الدین بن ابراهیم بن محمد ، الأشباه و النظائر - دار الکتب العلمیة، بیروت، لبنان، ط:۱- ۱۴۱۹هق

ابو الحارث، محمد صدقی بن احمد بن محمد آل بورنو ابو الحارث الغزی، مؤسسة الرسالة، بیروت، لبنان، ط:۱ – ۱۴۲۴هق

اتاسی، محمد خالد الاتاسی، شرح مجلة الأحکام العدلیة، مکتبة الحبیبیه کانسی روډ کوئټه، پاکستان

احمد ابن حنبل، الامام احمد ابن حنبل، مسند احمد، مؤسسة الرسالة، ط:۱ – ۱۴۲۱هق

البخاری، أبو عبد الله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن المغیرة، صحیح البخاری، الطبعة السلطانیة، ط:۲- ۱۳۱۱هق-

الجرجانی، علی بن محمدبن علی الجرجانی، التعریفات، دار الکتب العربی، بیروت،ط:۱-۱۴۰۵هق

الحموی، احمد بن محمد مکی الحموی الحنفي، غمز عیون البصائر فی شرح الاشباه و النظائر، دار الکتب العلمیة، الطبعة: الأولی، ۱۴۰۵هق – ۱۹۸۵م

زرقاء، الشیخ احمد بن شیخ محمد الزرقاء، شرح القواعد الفقهیة، محقق: مصطفی احمد الزرقاء ابن المؤلف دار القلم، دمشق، سوریا، الطبعة الثانیة، ۱۴۰۹هق-۱۹۸۹م

الزرکشي، بدر الدین محمد بن عبد الله بن بهادر الشافعی الزرکشي، المنثور فی القواعد الفقهیة، تحقیق: د. تیسیر فائق احمد محمود، وزارة الاوقاف الکویتیة، ط:۳ – ۱۴۰۵هق

السبیعی، بدر ناصر مشرع السبیعی، المسائل الفقهیة المستجدة فی النکاح، مجلة الوعی الاسلامی، کویت، ط:۱ – ۱۴۳۵هق

السعیدان، ولید بن راشد السعیدان، تلقیح الافهام العلیة بشرح القواعد الفقهیة، تحقیق: الشیخ سلمان بن فهد، ناشر، بیروت، لبنان، ط:۲ – ۱۴۱۹هق

سلیم باز، سلیم بن سمیح باز العباسی، شرح مجلة الاحکام العدلیة، المطبعة الادبیة، بیروت، ط:۳ - ۱۹۲۳ه

الکردی، ابو اویس اشرف بن نصر بن صابر الکردی، سلسلة الفوائد الحدیثیة والفقهیة، دار اللؤ لؤة – مصر، ط:۱ – ۱۴۴۳هق

محمد حسن عبد الغفار، القواعد الفقهیة بین الاصالة و التوجیه، مؤسسة الرسالة، ط:۱ – ۱۴۳۲هق

السیوطی، جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی، الاشباه و النظائر، دار الکتب العلمیة، بیروت، ط:۱- ۱۴۰۳هق-

عزام، شهید عبد الله ، القواعد الفقهیه، ، مرکز الشهید عزام الاعلامی، بیروت ط:۱-۱۴۰۲۰هق –

الفیروزآبادی، مجد الدین أبو طاهر محمد بن یعقوب الفیروزآبادی"القاموس المحیط" تحقیق: مکتب تحقیق التراث فی مؤسسة الرسالة، بیروت، لبنان، ط:۸، ۱۴۲۶هش

القحطانی، ابو محمد صالح بن محمد بن حسن القحطانی، مجموعة الفوائد البهیة علی منظومة القواعد الفقهیة، دار الصمیعی، المملکة العربیة السعودیة، ط: ۱ – ۱۴۲۰هق

ابو محمد، صالح بن محمد بن حسن، بحوث لبعض النوازل الفقهیة المعاصرة، دار الصمیعی، المملکة العربیة السعودیة، ط: ۱ – ۱۴۲۰هق

القزوینی، أبو الحسین، أحمد بن فارس القزوینی، معجم مقاییس اللغة" تحقیق: عبد السلام، دار الفکر، بیروت، الطبعة: الأولی. ۱۳۹۹هش

اللحجی، عبد الله ابن سعید، اللحجی، ایضاح القواعد الفقهیة، بیروت، الطبعة الأولی – ۱۴۳۷هق

الهاجری، د. حمد بن محمد الجابر الهاجری، القواعد و الضوابط الفقهیة فی الضمان المالی، دار الکنوز الاشبلیة، السعودیة، ط: ۱ – ۱۴۲۹هق

الرمیحی، علی بن رمیح بن علی الرمیحی، الآراء الفقهیة المعاصرة المحکوم علیها باالشذوذ فی العبادات، دار التحبیر للنشر والتوزیع، ریاض، سعودی، ط:۱ – ۱۴۰۴هق

دراسة قاعدة (المشقة تجلب التيسير) وتطبيقاتها الفقهية

الاستاذ صفی الله حقمل
قسم الفقه والقانون، کلیة الشریعة، مؤسسة التعلیم العالی، لوگر، أفغانستان
عنوان البريد الإلكتروني: safiullahhaqmal٢٦@gmail.com

مشكلة البحث:

قاعدة "المشقة تجلب التيسير" هی من القواعد الفقهية الكبرى والمعتبرة والمهمة، حيث تشمل مئات المسائل الفقهية الفرعية التی تندرج تحت هذه القاعدة. فی هذه القاعدة توجد التخفيفات المتعلقة بأحكام الشريعة الإسلامية (فی العبادات والمعاملات والشؤون الشخصية وغيرها من جوانب الحياة). من الضروری للغاية بيان هذه المسائل فی حياتنا اليومية.

أهمية البحث: توضيح دور قاعدة "المشقة تجلب التيسير" فی حياة الإنسان اليومية.

أهداف البحث: دراسة قاعدة الفقهية "المشقة تجلب التيسير" وتقديم أمثلة تطبيقية وفقًا للمذهب الحنفي فی الحياة اليومية.

منهج البحث: تم إجراء هذا البحث باستخدام المنهج المكتبی (المنهج التحليلی)، حيث تم الاستفادة من الكتب الفقهية المعتبرة.

النتائج: تم عرض أمثلة تطبيقية معاصرة تتعلق بالموضوع، وهی غير موجودة فی المقالات السابقة. تم تقديم أمثلة تطبيقية مستقلة فی مجالات العبادات والمعاملات والشؤون الشخصية، وهی غير موجودة فی المقالات السابقة.

خلاصة البحث: الإسلام دين وسط بين الإفراط والتفريط، يتوافق مع فطرة الإنسان، ويأخذ فی اعتباره جميع جوانب الحياة، ولم يشرع أحكامًا تتجاوز قدرة الأفراد.

الكلمات المفتاحية : الفقه الحنفي – المشقة – التيسير – الأسباب – الأمثلة التطبيقية.

الاستناد: الاستاذ صفی الله حقمل (۱۴۰۴). دراسة قاعدة (المشقة تجلب التيسير) وتطبيقاتها الفقهية. المجلة العلمية البحثية عينک، العام الثانی، العدد الرابع :۱۸۵-۱۹۸.

Islamic Emirate of Afghanistan
Ministry of Higher Education
Logar Institute of Higher Education
Vice Chancellor for Academic & Students affairs
Department of Research and Academic Journal

Ainak Academic- Research Journal

Vol. ۲
Issue No. ٤
June ۲۰۲۵